

C. Gietman, A. Verschoor, *Een goed voor de eeuwigheid. De Gelderse vicarie Sancti Nicolai, 1501-2001* (Winterswijk: Van Gruting, 2001, 264 blz., €22,00, ISBN 90 75879 14 8).

Een vicarie is een niet alledaags fenomeen. In Nederland anno 2001 bestaan nog slechts 26 van deze middeleeuwse instellingen. Sancti Nicolai is er één van. Het vijfhonderdjarig jubileum van deze stichting is de aanleiding geweest tot het publiceren van dit boek.

In de veertiende eeuw ontstond de gewoonte onder welgestelden om de kerk opdracht te geven regelmatig een mis op te dragen voor hun zieleheil. Daartoe droegen zij goederen (land) en renten over aan een daarvoor gestichte vicarie. De inkomsten daarvan moesten een geestelijke (de vicaris, ook wel beneficiant genoemd) in staat stellen de missen op te dragen. Die vicaris was vaak een familielid die het priesterschap ambieerde. Door hem voor te dragen als vicaris stelde men die ambitie veilig en gaf de vicaris de financiële mogelijkheid om de studie te volgen.

Op 27 oktober 1501 stichtte Herman van Basten zo'n vicarie in de Sint Jacobskerk in Winterswijk tot 'vermeerdering van de goddelijke eredienst, tot heil van zijn ziel.' Na de dood van de oprichter zou het patronaatsrecht (collatierecht: het recht om de — nieuwe — vicaris aan te wijzen) moeten toekomen aan de oudste en naaste bloedverwant van Herman. Dit is tot op heden nog steeds het geval. Deze stichting heeft door de eeuwen heen veel meegemaakt. Was Sancti Nicolai eerst katholiek, door de Reformatie kreeg ze steeds meer een protestants karakter. De opbrengsten uit de goederen en renten moesten nu ten goede komen aan de protestantse kerk én aan de staat. Het duurde echter tot het midden van de achttiende eeuw eer de stichting geheel was 'geprotestantiseerd.' Zowel de vicarissen als de pachters waren toen protestants. Opmerkelijk was daarentegen dat de collator nog steeds katholiek was.

In diezelfde eeuw nam het gewicht van de vicarieën aanzienlijk af. De opbrengsten van de goederen en renten verminderden terwijl de studiekosten toenamen. Het gevolg was dat veel vicariegoederen werden verkocht. Sinds de achttiende eeuw gebruikten veel vicarieën hun gelden voor 'oneigenlijke' doeleinden: priesters kregen reiskostenvergoeding, scholen kregen soms geld en dijken werden verzwaard dankzij vicariegeld. In 1840 poogde de overheid daaraan een einde te maken. Zij probeerde de vicariegoederen op te eisen om zo de opbrengsten weer voor hun oorspronkelijke doel te kunnen inzetten. Gevolg van dit overheidsstreven was een reeks rechtszaken. Uiteindelijk bepaalde de Hoge Raad in 1856/1857 dat vicarieën zelfstandige stichtingen waren wier bezittingen noch aan de beheerders van die stichtingen noch aan de staat toekwamen maar aan de vicarieën zelf. Desondanks bleven de goederen tot 1989 in beheer bij de overheid. Volgens een wet uit 1974 konden de goederen van vicarieën niet in beheer worden gegeven aan de vicariestichtingen. Een arrest van de Hoge Raad maakte in 1989 een einde aan een lange patstelling: de goederen moesten worden overgedragen aan de vicarieën.

Sancti Nicolai zat tegen die tijd wel met een schuld van f400.000,-. Enkele familieleden Van Basten Batenburg waren bereid om de stichting geld te lenen. De verkoop van een stuk grond leverde ruim een half miljoen gulden op zodat de geldzorgen in één klap waren verdwenen en de stichting een gezonde toekomst voor zich had (en heeft).

Het boek is duidelijk bestemd voor een beperkte kring: uiteindelijk wordt een soort familiegeschiedenis verteld. Deze is door de schrijvers knap verweven in het bredere kader van godsdienstige en politieke geschiedenis. Helaas vervallen zij regelmatig in diverse speculaties. Met name als zij schrijven over de vroegste jaren van de vicarieën gebruiken de auteurs te vaak woorden als 'zal' en 'waarschijnlijk.' Ook worden sommige beweringen niet onderbouwd. Zo wordt gesproken over een pachtopbrengst van 'slechts f12.344,-.' Dat bedrag wordt echter niet gerelateerd aan de omvang van de verpachte goederen noch vergeleken met andere pacht-opbrengsten.

Een gemis in het boek is een woordenlijst. De lezer wordt geconfronteerd met begrippen als 'een kamp land,' 'vijf molder rogge,' en 'mometerschap.' Opvallend is daarentegen dat het begrip 'faveurs' wel wordt uitgelegd. Ondanks deze minpuntjes is het boek het lezen waard voor de geïnteresseerde lezer. Want niet alleen wordt een familiegeschiedenis verteld, maar ook het wel en wee van ouderwetse instituten als vicarieën komen ruim aan de orde.

M. A. de Winter

P. van Kemseke, ed., *Diplomatieke cultuur* (Alfred Cauchie reeks; Leuven: Universitaire pers Leuven, 2000, 330 blz., ISBN 90 5867 086 4).

Het thema van deze bundel vormt diplomatieke cultuur. Diplomatieke cultuur wordt hier beschouwd als 'historisch gegroeid, duurzaam geheel van ideeën, tradities en normen die diplomaten uitdragen bij het uitoefenen van hun activiteiten.' (10) Deze definitie maakt al duidelijk dat het hier niet gaat om een statisch fenomeen maar om iets dat in de loop van de eeuwen, soms abrupt soms meer geleidelijk, zijn huidige vorm heeft verkregen. De charme van deze bundel ligt ongetwijfeld in het gegeven dat men heeft geprobeerd dit historisch perspectief zo veel mogelijk recht te doen. Logischerwijze moet men dan beginnen in de zestiende eeuw. De ontwikkeling van de idee soevereiniteit ging hand in hand met het ontstaan van een moderne, in de zin van meer permanente, vorm van diplomatie. Dit laatste uiteraard ook ingegeven door de idee van *raison d'état*, die vereiste dat de diplomaat de belangen van de eigen staat zo veel mogelijk diende te verdedigen. Aldus ontstond een stelsel van vaste ambassades, die niet alleen informatie verschaffen over de bedoelingen van het vreemde hof, maar daarbij, in geval van crisis, een nuttig aanspreekpunt konden zijn. Er schortte echter wel het nodige aan de professionaliteit van de vroegmoderne individuele diplomaat. Deze werd 'van de vijftiende tot het begin van de twintigste eeuw ... geboren en niet gevormd.' (22) Ofwel, men kon zonder probleem een diplomatieke functie vervullen zonder enige ervaring te hebben. Daarbij kwam dat het beroep van diplomaat niet bepaald begeerd was. Slechte en onregelmatige betalingen leidden — naast klaagzangen aan het adres van het hof thuis — vaak tot het aanspreken van het persoonlijke vermogen. Dit laatste kon, zeker aan op ostentatie gestelde hoven, leiden tot het faillissement van diplomaten. Velen moesten dan ook heimelijk, achtervolgd door schuldeisers, naar hun vaderland terugkeren. Bovendien betekende het worden uitgezonden vaak een 'diplomatieke' verbanning. Ook als dit laatste niet het geval was, verminderde politieke invloed thuis was vaak een prijs die betaald moest worden.

Grofweg valt deze bundel uiteen in drie delen. Allereerst wordt ingegaan op de opkomst en de consolidatie van de permanente diplomatie (1450-1800). Daarbij is veel aandacht voor het thema religie. Religieuze verschillen en daaruit voortvloeiende gevoeligheden konden gemakkelijk leiden tot diplomatieke incidenten. Vervolgens komt de diplomatieke cultuur in de negentiende eeuw en het Interbellum aan bod. Dit is de periode dat het goeddeels aristocratische *corps diplomatique* floreert. Nog niet bedreigd door democratisering of lastige journalisten kon het diplomatieke spel volgens de regels van de kunst worden gespeeld. Het derde deel van dit boek beschrijft hoe de (oude) diplomatieke cultuur na 1945 onder druk raakte. De diplomatieke dienst werd toegankelijker en niet meer exclusief het domein van de adel. De opkomst van internationale organisaties veroorzaakte de creatie van een permanente congresdiplomatie die nieuwe eisen aan de diplomaten stelde. Zo werd Europa van buitenland meer binnenland. Tegelijk kregen ministeries van buitenlandse zaken te maken met de opkomst van NGO's en